

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗОВНІШНЬОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ УКРАЇНИ

Світова економіка з об'єктивних причин не може розвиватися без циркуляції між національними господарствами міжнародних позикових коштів. Зростання масштабності зовнішнього фінансування визначено нерівномірністю економічного розвитку і нерівновагою платіжних балансів більшості з них. Більшість країн змушені вдаватися до зовнішніх запозичень, відчуваючи нестачу власних ресурсів для внутрішнього інвестування, для покриття дефіциту держбюджету при проведенні масштабних, соціально-економічних реформ, для виконання вже накопичених боргових зобов'язань.

Останнім часом загострюються питання ресурсного забезпечення економічного розвитку України, особливо його фінансової складової. Розбалансованість фінансової системи, платіжна криза, обмеженість внутрішніх нагромаджень, від'ємне сальдо поточного рахунку платіжного балансу країни обумовлюють потребу в зовнішніх коштах для забезпечення стабільного економічного розвитку країни.

Проблеми дослідження питань зовнішньої заборгованості завжди перебували в центрі уваги вчених-економістів. Значний внесок у розробку теоретичних питань зовнішньої заборгованості зробили В.Базилевич, О.Барановський, О. Василик, Н.В.Зражевська, В. Козюк, М.П. Кучерявенко, І. Лютий, В.Новицький, О.П. Орлюк, О. Плотніков, С. Юрій. Серед західних вчених визначне місце займають праці Р. Барро, Дж. Кейнса, А. Сміта, П.Харрода. Однак слід зазначити, що в економічній літературі бракує економіко-статистичних розробок про стан зовнішньої заборгованості та чинники впливу на процеси формування зовнішнього державного боргу, допустимі межі зовнішньої заборгованості.

Метою статті є дослідження сучасного стану зовнішнього боргу України та виявлення чинників, що впливають на динаміку й структуру зовнішнього державного боргу.

Аналіз поняття державного боргу в сучасних публікаціях [1, с.246; 2, с.365; 3, с.11] дозволив визначити, що державний борг – сума заборгованості перед внутрішніми та зовнішніми кредиторами, тобто зовнішній борг виступає у вигляді фінансових зобов'язань держави перед нерезидентами. До складу валового зовнішнього боргу входять:

- прямиий державний зовнішній борг, що формується через залучення іноземних кредитів, безпосереднім позичальником за якими є держава, та випуск державних цінних паперів у вигляді зовнішніх державних позик;

- умовний державний зовнішній борг, який формується за рахунок іноземних кредитів, залучених іншими позичальниками під державні гарантії (гарантований державою борг).

До основних причин швидкого зростання державного боргу України за роки її незалежності можна віднести: необхідність збільшення валютних резервів для забезпечення стабільності національної грошової одиниці; значні бюджетні дефіцити; залежність від імпорту енергоносіїв; потреби технічного переозброєння більшості галузей національної економіки.

Р.О. Корнієнко, Р.І. Митранюк [4] визначають наступні боргоутворюючі фактори політико-економічного й фінансового характеру, що зумовили виникнення проблеми зовнішньої заборгованості в Україні та активізували зовнішні запозичення:

незбалансованість державних фінансів та хронічний дефіцит поточного рахунку платіжного балансу;

нестабільність грошової одиниці, відсутність ефективної державної політики енергозбереження та надмірна енергетична залежність;

суттєва потреба в інвестиціях на тлі зниження інвестиційної активності;

неможливість залучення коштів населення у банківський сегмент, значний відтік капіталу за межі України та пов'язана з ними нестача фінансових ресурсів для реалізації соціально-економічних реформ.

В умовах фінансової кризи, яка охопила більшу частину промислово розвинутих країн, забезпечення конституційних прав громадян, економічної безпеки та макроекономічної стабільності в Україні вимагає від держави поступового збільшення обсягів державних запозичень, а отже і обсягу державного боргу. Але і за таких умов значення показника співвідношення державного боргу і

ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

ВВП свідчить про економічно безпечний розмір державного боргу і відповідає критеріям, визначеним Бюджетним кодексом України (критичний рівень показника не повинен перевищувати 60%). Так, якщо у 2002 році співвідношення становило 28,6%, то у 2005 році зменшилося до 14,3%, у 2006 році становило 12,1%, на кінець 2007 року склало 9,9%, а на кінець 2008 року – 13,8%. Показник рівня відношення державного боргу до ВВП на кінець 2009 року становить 23,2%, а державного та гарантованого державою боргу до ВВП – 33%, що також є прийнятним з точки зору фінансової безпеки держави [5]. Показник відношення державного боргу до ВВП України є відносно невисоким в порівнянні з іншими країнами світу, включаючи розвинені, незважаючи на те, що можливості України щодо управління державним боргом зазнають суттєвих обмежень.

Проаналізуємо динаміку валового зовнішнього боргу України, що включає всі види заборгованості резидентів перед нерезидентами, які класифікуються за чотирма основними секторами економіки – сектор державного управління, органи грошово-кредитного регулювання, банки, інші сектори (заборгованість фізичних осіб, юридичних осіб та їх структурних підрозділів) (рис. 1) [6].

Рис. 1. Валовий зовнішній борг України

Обсяг валового зовнішнього боргу України за 2008 р. збільшився на 25,6% (21 млрд. дол. США) і на 1 січня 2009 р. становив 103,2 млрд. дол. США (56,7% до ВВП). На кінець I півріччя 2010 року обсяг валового зовнішнього боргу України склав 104,5 млрд. дол. США.

До основних чинників, що зумовили таку динаміку обсягів зовнішньої заборгованості у 2010 році, можна віднести:

- суттєве накопичення короткострокового боргу фізичних осіб, юридичних осіб та їх структурних підрозділів за кредитами та кредиторською і простроченою заборгованістю (збільшення на 3,2 млрд. дол. США або на 22,1%) до 17,5 млрд. дол. США;
- залучення нових короткострокових кредитних ресурсів сектором державного управління (збільшення на 2 млрд. дол. США);
- системне скорочення довгострокових зобов'язань українських банків перед нерезидентами за кредитами та депозитами (на 2,4 млрд. дол. США або на 11,3%).

У валютній структурі валового зовнішнього боргу на 01.07.2010 року найбільшою залишається частка долара США, яка зросла до 73,1% проти 70,8% на початок року. Частка зовнішньої заборгованості в національній валюті у звітному півріччі зросла порівняно з початком року до 1,4%. Питома вага зобов'язань у спеціальних правах запозичень (далі – СПЗ) та євровалюті помітно скоротилась на кінець I півріччя 2010 року - відповідно з 12,6 до 11,8% та з 12,4 до 10,6%.

Борг сектору державного управління на 01.07.2010 року досяг 19,4 млрд. дол. США, що становило 18,5% від валового обсягу зовнішнього боргу, збільшившись порівняно з початком року на 1,6 млрд. дол. США внаслідок наступних чинників:

- залучення урядом нових кредитних ресурсів (на 2 млрд. дол. США);
- збільшення заборгованості перед нерезидентами за облігаціями внутрішніх державних позик (на 0,2 млрд. дол. США);
- скорочення зобов'язань уряду за кредитами, отриманими від міжнародних фінансових організацій (на 0,5 млрд. дол. США) у попередні періоди;
- від'ємною курсовою різницею за зобов'язаннями у СПЗ (0,1 млрд. дол. США).

ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Борг сектору органів грошово-кредитного регулювання на кінець I півріччя 2010 року скоротився до 5,8 млрд. дол. США, що становило 5,6% від валового обсягу зовнішнього боргу. Внаслідок послаблення курсу гривні відносно долара США обсяг зобов'язань НБУ за кредитами МВФ та розподілом СПЗ зменшився на 0,4 млрд. дол. США.

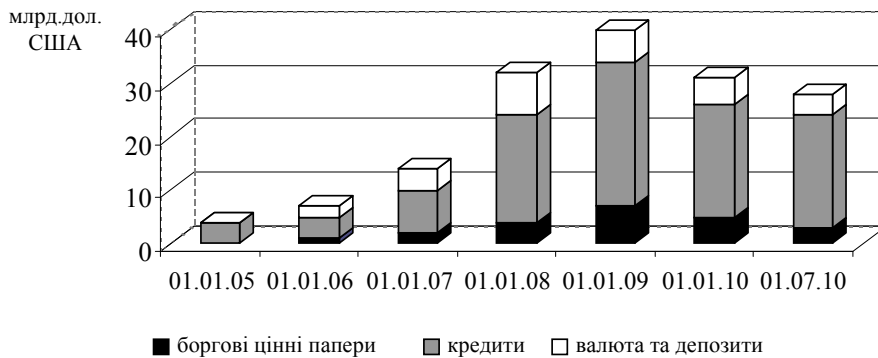

Рис. 2. Заборгованість банківського сектору економіки України в розрізі фінансових інструментів (за даними НБУ [6])

Борг банківського сектору України на 01.07.2010 року становив 28,2 млрд. дол. США (27% від валового обсягу зовнішнього боргу), що на 2,5 млрд. дол. США (на 8,3%) менше, ніж на початок року. Таке зменшення в банківському секторі здійснює позитивний вплив на борговий тягар країни.

Зовнішній борг інших секторів в I півріччі 2010 року зріс на 2,5 млрд. дол. США (на 5,3%) до 51,1 млрд. дол. США (рис. 3).

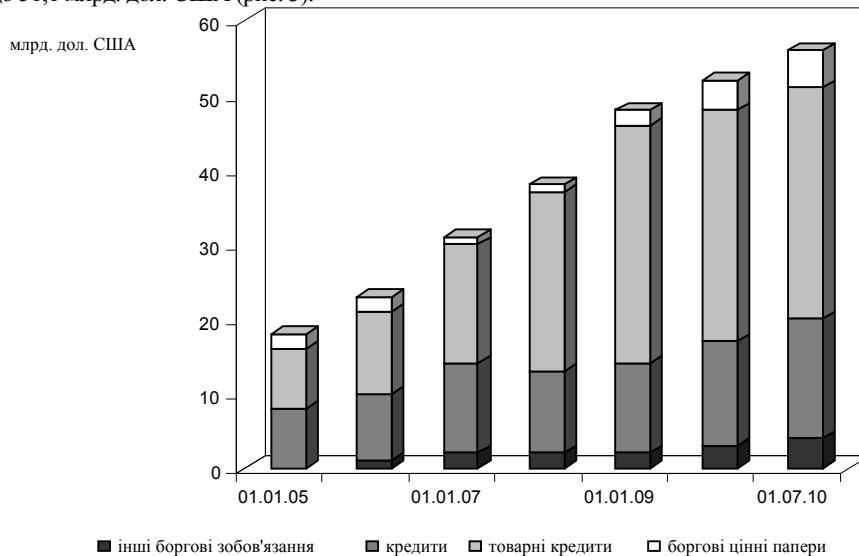

Рис. 3. Заборгованість інших секторів економіки України в розрізі фінансових інструментів (за даними НБУ [6])

Заборгованість сектору збільшилась за рахунок короткострокових зобов'язань на 3.1 млрд. дол. США, зокрема:

ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

- за простроченим боргом – на 1,3 млрд. дол. США (до 4,2 млрд. дол. США), в тому числі за простроченими основною сумою та відсотками за довгостроковими негарантованими кредитами – на 1 млрд. дол. США та за простроченими торговими кредитами – на 0,3 млрд. дол. США;
- за короткостроковими торговими кредитами – на 1,7 млрд. дол. США (до 12,6 млрд. дол. США);
- за короткостроковими кредитами – на 0,1 млрд. дол. США (до 0,7 млрд. дол. США).

Аналізуючи стан зовнішнього державного боргу України, який виник в результаті заборгованості за позиками, наданими міжнародними організаціями економічного розвитку, необхідно відмітити, що сума заборгованості постійно зростає. Україна, яка не в змозі погасити заборгованість, натомість приймає нові позики. Але у загальних зовнішніх боргах України дуже велику частку складають корпоративні борги, а відтак, частка державного боргу є порівняно невеликою, і такою, що її Україна цілком може обслуговувати. Борги банків та підприємств також не є надто ризикованими, але саме вони створюють проблеми, серед яких є стимулювання попиту на валюту.

Отже, дослідивши особливості сучасного стану зовнішньої заборгованості України та чинники впливу на процеси формування зовнішнього державного боргу, можна запропонувати наступні шляхи виходу із боргової кризи:

- подолання залежності країни від імпорту споживчих товарів;
- здійснення валютного регулювання та задіяння механізмів зупинення втечі капіталів за кордон;
- утримання розміру державного боргу та витрат на його обслуговування в економічно безпечних межах;
- укладення угод з кредиторами щодо реструктуризації заборгованості на умовах зниження боргового навантаження та задіяти механізми активного управління зовнішнім боргом: започаткувати обмін (своп) боргових зобов'язань держави на акції підприємств, що перебувають у державній власності, ініціювати погашення боргів товарними поставками, викуп державних облігацій на вторинному ринку за грошові кошти;
- направлення коштів МВФ в розпорядження НБУ, а не на споживчий ринок, для опрацювання їх на макроекономічному рівні: врівноваженні платіжного балансу, підтримання курсу національної валюти, створення сприятливого середовища для припливу прямих іноземних інвестицій, поживлення зовнішньоекономічного сектору, що надасть можливість створення додаткових робочих місць, підвищення заробітної плати, насичення ринку грошима, зростання товарообігу, вирівнювання цін.

Розв'язання проблеми зовнішньої заборгованості буде сприяти створенню необхідних правових та економічних умов для акумулювання внутрішніх заощаджень країни, відновлення довіри кредиторів та активізації іноземного інвестування.

Література

1. Кучерявенко Н.П. Финансовое право: [Учеб. пособие] / Н.П. Кучерявенко – Харьков: Легас, 2003. – 359с.
2. Орлюк О.П. Финансовое право: [підручник] / О.П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 527с.
3. Козюк В.В. Державний борг в умовах ринкової трансформації економіки України / В.В.Козюк. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 238с.
4. Корнієнко Р.О. Сучасний стан державного боргу та аналіз його проблематики / Р.О.Корнієнко, Р.І.Митранюк. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com/>
5. Сайт Міністерства фінансів України. Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>
6. Сайт Національного банку України. Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Publication/econom/Balans/ZB_text.pdf

332.133.6

*Чекалін Д.В., ст.викладач,
Донецький інститут ринку та соціальної політики*

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОМИСЛОВИХ КОМПЛЕКСІВ

В умовах глобалізації проблема забезпечення сталого розвитку є актуальною для економічних систем як міждержавного, державного, так і регіонального рівнів. Посилення міжнародних зв'язків употужнює щільність зв'язку між економічним розвитком регіонів України, що зменшує їх здатність самостійно впливати на розвиток економічних процесів та явищ у власних межах. Для Донецької області проблема контролю за соціально-економічними процесами є особливо значущою внаслідок